

**Hungarológia Magyarországon:
„...a hungarológia nem az, amit a metropolis kínál,
hanem amit a helyszín igényel”**

MONOK István

Az előadásunk címeként idézett megállapítással, amelyet Rákos Péter az első Hungarológiai Világkongresszuson a magyarságtudományban a Magyarországon (a metropolison) kívüli felsőoktatásban elfoglalt helyével kapcsolatban tett, vitatkozni nem nagyon lehet, értelmezni azonban érdemes. Annál inkább is, mert a kijelentés második fele: azaz „amit a helyszín igényel” megfogalmazás nagyon sok mindent rejt magában.

Talán nem teljesen természetellenes, ha valakinek egy más országban egy más intézményrendszerben hosszú éveket eltöltve kialakulhat az a benyomása, hogy ő jobban tudja, a magyar nyelv, irodalom, művelődés oktatásával kapcsolatban mi az, „amit a helyszín igényel”, mint a Magyarországon dolgozó kollégái. Ugyanígy nem természetellenes, ha valaki Magyarországról úgy látja, hogy nem feltétlenül csak az „a helyszín igénye”, amit a „metropolison” kívül élő kollégája annak vél. A két szakember szerencsés esetben hosszú dialógust folytat, s megpróbálják meggyőzni egymást a saját igazukról. Az alapvető kérdés azonban az, hogy van-e az álláspontok ütköztetésének intézményes kerete, és ha van, a meglévő intézményi rendszer működik-e, illetve abba az irányba működik-e, hogy mindkét fél helytálló véleménye nyomán intézményi szinten is történjenek lépések (az egyes oktatók, kutatók véleményével azonos, vagy éppen ellentétes értelemben). Még konkrétan megfogalmazva: létezik-e a mindenkori magyar államnak olyan kulturális koncepciója, amelynek keretében a hungarológiai tevékenység (oktatás és kutatás) megvalósítói, a magyarországi és a magyar fenntartású külföl-

di intézmények működni tudnak. A nem magyar fenntartású külföldi intézmények hungarológiai tevékenységének, fő irányainak kialakításában – intézményi szinten – a bilaterális kulturális egyezmények játszhatnak szerepet: alapelvek megfogalmazásában, és főleg azok következetes végrehajtásában.

Az elmúlt évtizedek, sőt napjaink kulturális politikájának a gyakorlata azt bizonyítja, hogy ilyen koncepció – konkrétan a hungarológiai tevékenységre – nem létezik. Ennek hiányában a hungarológiai intézményrendszer teljesen ki van szolgáltatva mindenkori vezetői éppen aktuális nézeteinek, s ezeket a vezetőket a más intézményekkel való együttműködésre csupán a saját, esetlegesen meglévő kollegiális érzéseik, illetőleg a mindig meglévő személyes érdekeik készítetik.

Azért, hogy a „helyszín igényei” is befolyásolhatók legyenek – az együttműködés ideális formáiról

Az aktív, jól működő hazai és nemzetközi hungarológiai oktatás és kutatás a magyar állam, tágabb értelemben a magyar társadalom érdeke. A hatékony munka megszervezése, koordinálása szakmai szervezetek dolga, az e célt szolgáló és funkcionáló intézményrendszer anyagi fenntartása pedig állami feladat. A szakmai szervezeteknek ki kell dolgozniuk egy olyan feladatrendszert, amely a bármikori állam és kultuszvezetés politikai szándékaitól függetlenül jelöli ki a tennivalókat.

A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság alapításakor a mainál jóval érzékenyebb politikai légkörben, a „hungarológia” fogalmát egészen kikerülve kezdtek hozzá a világban dolgozó olyan tudósok megtalálásához, szakmai szervezetbe történő tömörítéséhez, akik és amelyek akárcsak érintőlegesen is, de magyar vonatkozású témákkal foglalkoznak. E sikeres másfél évtized után tovább lehetne lépni, és megtalálni azokat is, akik olyan kutatási munkát végeznek, amely potenciálisan magyar vonatkozású is lehet, illetve fontos lenne, hogy magyar vonatkozású legyen – pl. nagy szakmai összefoglalásokban (a retorika története, az impresszionizmus története stb.), enciklopédiákban, lexikonokban stb. való részvétel. Majd a szerzte a világban élő kollégáink segítségével elérhetővé kellene tenni, hogy úgymond „hungarológussá” váljanak azok is, akik olyan kutatást vé-

geznek, amelyhez szükséges a mindenkori magyarországi állapotok szakmai-tudományos ismerete.

Ez az elvárás reménytelen a legjobb értelemben vett, politika-mentes kulturális propaganda megteremtése nélkül. Hangsúlyt kell tehát fektetni a mai magyarországi kulturális élet (film, képzőművészetek, színház stb.) bemutatása mellett a magyar tudomány – és mert most a hungarológiáról van szó –, hangsúlyosan is a humán tudományok eredményeinek terjesztésére. Meg kellene teremteni a külföldi tudományos szakmai körök számára a magyarországi tudományos szakmai információkat szolgáltató fórumokat. Legelőször is életre kelteni egy évkönyv-sorozatot, amelyben gondos válogatás után a magyarul megjelent összefoglaló tanulmányok kapnának idegen nyelven helyet. A sorozat szerkesztőbizottsága a hungarológia valamennyi ágának szakembereiből állna, és ez a szakmai konszenzussal összehívott munkacsoport lenne hivatott annak eldöntésére is, hogy az új évkönyv-sorozat milyen arculatú legyen. A hungarológiai oktatás és kutatás az utóbbi időben talán túlságosan is nyelvészeti, irodalomtudományi dominanciájává vált, az új évkönyv nagyobb hangsúlyt fektethetne a kapcsolat-, a művelődés-, és a társadalomtörténeti kérdésekre. Addig, amíg a magyar művelődéstörténetet, a humán tudományok nagyobb teljesítményeit meg sem próbáljuk rendszeresen bemutatni, nagyon kényelmes álláspont annak kijelentése, hogy a magyarság iránt, csak mint egy, a finnugor nyelvcsaládhoz tartozó nyelvi közösség iránt van érdeklődés.

A magyarságtudományi kiadványoknak a nemzetközi szakfolyóiratokban való szervezett bemutatására sem történt mindezig komoly kísérlet. Pedig a magyar nyelvű ismertetések és a bibliográfiai nyilvántartás mellett nagy szükség, ráadásul – örvendetes módon – a külföldi szakmai körök részéről érdeklődés mutatkozik a Magyarországon megjelent könyveknek külföldön megjelenő szakfolyóiratokban világnyelven történő bemutatására. Ennek az érdeklődésnek a kielégítésére leginkább a különféle szakfolyóiratok szerkesztőségeinek és a hungarológia magyarországi intézményeinek kellene együttműködniük. Ha a recenzió írója megírja a hazai szakfolyóirat részére bírálatát, ismertetését, akkor a könyvből ismertetőpéldányt kap, a folyóirat kiadójától pedig honoráriumot. Írását kis átalakítással a nem hazai szakközönségnek is olvasható, érthető cikké lehetne fogalmazni. Tehát pusztán a munkákat szakmánként koordináló sze-

mélyre, és valami minimális fordíttatási költségre van szükség ahhoz, hogy a világnyelven megjelenő folyóiratok is referálhassanak a magyarországi könyvtermésről, a bíráló írója pedig ilyenformán ismertté váljon a nemzetközi életben is.

A határainkon kívül kiadott magyar vonatkozású dokumentumok szervezett feltárása, nyilvántartása és beszerzése a Nemzeti Könyvtár hungarika-dokumentációs szolgálatának feladata. Ha a könyvtár az elért eredményeket kvázi könyvtártudományi teljesítményként értelmezi, akkor a legtöbb, tudományos könyvtárainkba telepített kutatási és nyilvántartási feladat csak zavarokkal teljesíthető. Megteremti a kutatás, a nyilvántartás külön módszertanát és tudományos rendszerét. Ezzel egyidőben azonban akaratlanul elszakad attól a szakmától, amely a feladatot eredetileg megfogalmazta, a szakma pedig úgy tekint a könyvtárra, mint ami neki egyszerű szolgáltató egysége. Holott a hungarikumok feltárása, nyilvántartása nem egyszerűen bibliográfiai feladat, hanem alapkutatás. Alapkutatásként azonban az államilag kötelezően támogatandó tevékenységi formák sorába tartozik. De a munka irányítását a hungarológiai szakma nem engedheti ki a kezéből, ezt pedig csak a Nemzeti Könyvtár munkájának aktív támogatásával, a könyvtárral való szoros együttműködésben tudja. A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság és a Nemzetközi Hungarológiai Központ egyik lehetséges jövőbeli feladata, hogy az illetékes könyvtári osztály munkájának kontrollját a párhuzamos anyaggyűjtéssel megteremtse. E cél érdekében a Filológiai Társaság tagságának nagyobb ügybuzgalmára lenne szükség, illetve arra, hogy a Hungarológiai Központ munkáltatói jogait gyakorolva ilyen értelmű feladatokat fogalmazzon meg a világ 30 országába küldött alkalmazottainak.

Emellett meg kell találni azokat a munkamódszereket, amelyek a magyar állami ösztöndíjjal külföldön tartózkodók, dolgozók elért szakmai eredményeit s azok hasznosítását az előzőek szerint kialakítandó közös tevékenység részévé képesek tenni. Az Országos Ösztöndíj Bizottság számára készített szakmai beszámolók nyilvánosságra hozatalát komolyan kellene venni. Az ösztöndíjak odaítélésének szempontjai közé is besorolandók lennének az olyan jellegű megfontolások (mint az az eredeti Ösztöndíj Bizottság létrejöttékor is volt), hogy az odaítélt ösztöndíj milyen magyarságtudományi ho-

zadékkal kecsegtet (és itt nem csupán a külföldön megjelent bibliográfiai tételek számára gondolok).

A kapcsolattörténeti kutatási témák, illetve azok, amelyek egyes nemzeti kultúrának a magyarra gyakorolt hatását a művelődéstörténet különböző korszakaiban szeretnék feltárni, nem kapnak hungarológiai-szakmai súlyuknak megfelelő támogatást. Nem csupán a magyar kultúra örököseit tölti el jó érzéssel, ha saját nemzeti művelődésük egy-egy mozzanata valamely más népnél visszhangra talál. Ha a magyar kultúra nem érdekli is közvetlenül az idegen nemzetek kutatóit, az a hatás, amely saját nemzete részéről indult ki – vagyis a magyarországi recepció –, ennek történeti és elméleti kérdéseivel együtt minden bizonnyal igen. Egyénenként és szerencsés esetben intézményesen is megnyilvánulhat ez az érdeklődés. Ugyanígy fontosak azok a témák is, amelyek egy-egy egyetemes jelentőségű szellemi áramlat esetleges közös befogadását vizsgálják (szlovák–magyar, osztrák–magyar stb.).

Mint az az eddigiekből kiderülhetett, a címben idézett megállapítással („amit a helyszín igényel”) nem úgy akarok vitatkozni, hogy a hungarológia fogalmát igenis meg kell határozni és szerte a világban a hungarológiai tevékenységet kifejtőknek csakis ezt a fogalmat kell magukévá tenni, és másféle hungarológia nem létezik. Egyáltalán nem, a magyarországi hungarológiai intézményrendszernek kell olyan együttműködést kialakítania, amelynek alapja a szakmai érdekek mentén kialakult és megvitatott koncepció. A megvitatásba mindenképpen be kell vonni azokat a nem magyarországi és nem magyar szakembereket is, akik meg tudják fogalmazni, milyen elvárásaik lennének egyrészt a magyarországi, másrészt a saját országukban működő magyar fenntartású intézményekkel szemben. A vita során a magyar fél is elmondhatja elvárásait a nem magyar fenntartású intézmények működésével kapcsolatban.

Egy ilyen módon kierekelt koncepcióval – azt gondolom – sikerülhet aktívabb hungarológiai tevékenységet kifejteni; a hungarológia megmaradhat annak, „amit a helyszín igényel”; csak éppen törekednünk kell arra, hogy igényelje is művelőit.